

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

ЉУБАВ И ДРУШТВЕНА МОЋ У РОМАНУ ТЕСА ОД Д'УРБЕРВИЛА

Апстракт: У овом раду сагледаћемо роман Теса од д'Урбервила кроз њризм односа љубави и моћи, узимајући као основ Фукоову њиставку да је њривилеија суверене моћи у њрошлости давала себи за њраво да одлучује о животи и смрти, ње Ијлинонову њеоријску њремису да њтекст њредстава љва извјесни њроизвод идеологије. Кроз животи њриче љавних јунака указаћемо на најважније аспекти друшћивене моћи која односи њобједу над њринциом љубави и њонишћава сва њраићања за њостојањем изван себе. Йубав доживљава издају њред лажним моралним кодексом викћоријанској друшћивеној систиема и изазива колебања на друшћивном нивоу која ње изњедрићии боћии њсихолошки слој у овом роману.

Кључне ријечи: љубав, моћ, викћоријански роман, морални кодекс, морал.

1.

Уобичајена привилегија суверене моћи у прошлости је давала себи за право да одлучује о животу и смрти, а самим тим и о праву на љубав. Ова моћ, како наводи Мишел Фуко, проистицала је из концепта *patria potestas* и омогућавала је оцу римске породице право да лиши живота своју дјецу и робове, „јер како им је дао живот, тако га је могао и узети“ („[...] just as he had given them life, so he could take it away.“) (Foucault 1998: 135). Ова моћ се, како у другим тако и у викћоријанском периоду, поред породице преноси и на више класе, које представљају институције неоспорне власти. Аристократско друшћтво у викћоријанском периоду користи власт као репресивно средство којим штити свој политички, а самим тим и економски положај. Овакав став огледа се у роману *Теса од д'Урбервила* у друшћвено наметнутим захтјевима за моралном чистотом и осудом „морално посрнуле“ Тесе.

Књижевни текст, како наводи Тери Иглтон, не представља *изражавање* идеологије и њених начела, већ својеврсни *њроизвод* идеологије (Eagleton 2006: 64). У том смислу књижевно дјело представља одраз животне стварности одређеног историјског периода, без обзира да ли је ријеч о измишљеним или ствар-

ним догађајима. Књижевност представља друшћвено-политичку и културолошку климу одређеног доба и утицај духа времена на њега. У том смислу, овај рад сагледава односе љубави и моћи у друшћвено-политичком и културолошком контексту времена у коме и о коме Харди пише у роману *Теса од д'Урбервила* (*Tess of the D'Urbervilles*).

2.

Роман Томаса Хардија *Теса од д'Урбервила* објављен је 1891. године. Поднаслов овог романа, *Чистија жена* (*A Pure Woman*), упућује на викћоријански идеал када је ријеч о моралним квалитетима који се захтијевају од жена. Роман се састоји из седам дијелова или фаза. Фазе представљају пут којим иде главна јунакиња, Теса од д'Урбервила. Сам писац није вјеровао у бесмртност душе и дубоко у себи носио је огорчење због спознаје да се живот, односно усуд или провиђење, често немилосрдно игра са људским животима а да при том саме жртве не могу назрети прави разлог за то.

Како примјећује Тери Иглтон (Terry Eagleton), Харди за протагонисте својих романа бира припаднике нестабилне ниже средње класе (lower middle class) који су обично хва-

ћени у клопку и јаз између аспирације и узнемирености која је била типична за то доба (2005: 188). Огорман (O'Gorman) наводи да су класне разлике и моћ која са њима долази главни узрок сукоба и заплета у викторијанском роману уопште, па тако и код Хардија. Класа тако моћно изграђује ликове и конфликте у роману да је готово немогуће приказати било какав облик жеље за љубављу изван тих и таквих оквира (2005: 67). Иванка Ковачевић међу доминантније теме у роману сврстава принцип љубави који је, како каже, непостојан од почетка до краја и недвосмислено условљен дволичношћу морала који на сасвим другачији начин третира понашање мушкарца и понашање жене (Костић 1991: 116).

Сусрет Тесе и Ејнцела (Angel) на фарми наговјештава да се ради о двоје сасвим необичних људи: Теса је привлачила пажњу својом необичном појавом, али оно што она посједује није у потпуности одговарало термину љепоте. Са друге стране необичност Ејнцела била је у томе што он никада у потпуности није могао сакрити своје биће радним одијелом на фарми. Необичност ова два лика наговјестиће будућу везу и несвакидашње догађаје који ће обиљежити њихове животе.

У свом покушају да живи један другачији живот далеко од свега што је презирао (лажног пуританског морала, двоструких аршина цјелокупног друштвеног система, фарисејских начела свештеничког позива), Ејнцел се скрива иза сопственог бића, али ни приближно успјешно колико би желио. Још један детаљ који никако није могао сакрити била је и моћ коју је посједовала његова породица, а самим тим и он. Управо ће се та доза моћи огледати у његовој сопственој бити и узвратити бљесак који је разорио љубав. За њега је Теса била „[...] видљива есенција жене – цео један пол оличен у једном типу“ (Харди 1936: 171). Есенција жене, како то види Ејнцел, проналази есенцију мушкарца управо у њему. У есенцију мушкарца свакако је уплетена и моћ која ће касније показати своје право лице.

Са једне стране, све Тесине старе ране које никада нису зарасле поново су почеле да пеку, истом јачином као и када су тек настале,

а са друге стране, гладно срце још јаче је задрхтало пред спознајом да би можда могло бити вољено. Унутрашња борба која Тесу мучи све вријеме водила се између чистих емоција и жеље да буде вољена, са једне стране и гриже савјести због наводног гријеха и става друштва по том питању са друге. Моћ друштва да неограничено доноси одлуке ко ће се то наћи на стубу срама и из којих разлога био је оштри мач који све вријеме односи побједу над принципом љубави који доживљава свој врхунац у Тесином срцу.

Колебање на духовном нивоу, стална и немилосрдно јака борба између принципа чисте и пале жене у Теси почивају на болној спознаји главне јунакиње о комплексности њеног бића и виђењу тог бића у сопственим и очима друштва. Њена интелигенција била је способна да појми сопствене предности у виду страсне природе, бистрине ума и љепоте. Све то није било довољно да се откупи или поништи штета коју наноси друштвена тековина оваплоћена у лику Алека. Без баланса са временом и ситуацијом Тесина доброта постаје одговорност која је води до фаталног осјећања самокривице, узалудне жудње да ради оно што је исправно. Она обитава између принципа инстинктивног импулса, самосвијести, осуђујућег морала. Пресудни тренуци њене трагедије дешавају се када она спава – несрећа у којој страда коњ и која је води до Алека д'Урбервила, силовање, поразно признање Ејнцелу Клеру и коначно хапшење на крају романа. Тесин коначни поступак убиства Алека ослобађа је прошлости, али је, такође, закључава у оквиру осветничке правде садашњости (Adams 2009: 389).

3.

Тесин живот, живот скромне, сиромашне дјевојке био је за Ејнцела исто толико важан и драгоцјен као и живот ма ког другог људског бића које је добило величанствену прилику да живи. За њега није било ни дилеме ни препреке да се њих двоје коначно споје, јер је то био једини могући и природни исход у оквиру његових паганских и чулних уживања у љепоти природе и жене.

Када се на путу њихове љубави нашло противљење Ејнцеловог оца, Ејнцел спремно стаје у одбрану своје будуће супруге. Недостатак Тесиног формалног образовања Ејнцел ће покушати надомјестити изношењем чињенице да она јесте оличење поезије, да све оно што су велики и славни писци стварали, она проживљава. Ејнцелова усхићеност Тесином умјетничком димензијом касније ће се претворити у гнушање које изазива спознаја да је умјетничко дјело имало опаки сусрет са цивилизацијом па се, као такво, више не може цијенити. Под оквире умјетничке природе коју Ејнцел са поносом истиче свом оцу свакако се могу увести и Тесина морална начела која је, такође, издавају из мноштва ликова у роману. Умјетност, склоност ка лијепом и необичном, и овдје је извргнута руглу и казни већине која је није могла схватити, па је са жаром проглашава демонском и уништава. А све са циљем да се оно што је другачије неповратно претвори у pepeo.

У покушају освјетљавања односа Ејнцела и Тесе ваља поменути и то да се он у почетку успјешно клонио свих латентних предрасуда које су његови родитељи и други из његове околине могли да имају када је у питању његов одабир брачне сапутнице. У тој фази имао је снаге да се издигне изнад свих пуританских начела која су га могла спутавати и сломити. Сам себи признаје да је главни разлог зашто воли Тесу њена суштина: њена душа, срце, она сама, а не оно што је он у очима практичног друштва покушавао издвојити као њену врлину. На тај слој унутрашње љепоте, како он тврди, није требало додавати ништа од оних друштвено пожељних вриједности које би се савршено уклопиле у конвенционално прихватљиву цјелину. Касније ће доћи до радикалне корекције овог става која са собом неминовно доноси издају сопственог принципа и представља ликовање друштвеног морала и побједу конвенције над принципом љубави.

4.

Теса је лик који се повија под снажним притиском љубави и кривице. Повиновање једном принципу значило би ослобађање дру-

гог. Пошто су оба принципа изразито јака, она не може у потпуности да се преда ни једном. Спона та два принципа је бол са којим се Теса храбро носила цијелог живота. У тренутку када је Ејнцел проси, Теса је преплављена емоцијама које излазе на површину: „[...] јер је његова љубав изгледала тако ватрена и страсна, да се под њом повијала, као што се повија биљка на сувише јаком сунцу“ (Харди 1936: 216). Над Тесином „неодољивом потребом да га воли“ (Харди 1936: 216) надвија се стравични бол као производ унутрашњих ратова који се воде у дубини бића чисте и часне жене. Овдје се сусрећемо са суштинским контрастом између два наличја Тесе – чисте и пале жене. У очима друштва, она је вриједна сваког презира због своје прошлости и грешке преко које нико не може и не жели да пређе. Друга страна њене личности, она суштинска, показује се као достојна сваке пажње. Та друга страна огледа се у њеним моралним начелима која се не дају поколебати.

Оно што Тесу чини чедном и пуном врлина јесте и њен идеализам. Теса задржава свој интегритет и унутрашњу, исконску чистоћу док спољашњу губи Алековим убиством, а не губљењем дјевичанства (Bloom 2004: 290). Како тврди Иглтон, Тесу други не доживљавају као потпуну особу. Они се, заједно са идеализованим Ејнцелом, само диве њеном духу. Побожни Ејнцел Клер и раскалашни Алек су исти. Овај роман осцилира између третирање Тесе као еротске жеље или „научног“ истраживања и осјећања истинског сажаљења према њој (Eagleton 2005: 194).

Љубав између Ејнцела и Тесе приказана је у свом изворном облику, као веома снажан и исконски принцип. Таква љубав нашла је своје мјесто у срцима и једног и другог – њихова срца постају ватрена са жарком жељом да се њихова љубав крунише заједничким животом. Насупрот ватреним срцима стоји само Тесина савјест за коју ће и сам Харди рећи да је била мала и као таква недовољна да угуши порив њене обазривости. Све оно што Теса ангажује као моћну армију која треба да савлада и на крају односе побједу над принципом љубави показује се као недовољно. Њена обазривост,

осјећај кривице, морал и начела нису били довољни да ућуткају онај унутрашњи глас и онај снажни, младалачки порив који су је водили ка Ејнцелу. Препрека која се нашла на путу љубави долази само са Тесине стране, док Ејнцел у овој фази нема никаквих дилема.

У тренуцима када Теса суптилно покушава да сазна Ејнцелов став по питању морала, честитости и поријекла, он открива своје гнушање према формалним и ускогрудим тумачењима тих питања. Тада ће заузети јасан став да се поштовање мора одати само духовном поријеклу јер оно има примат, а да је тјелесно поријекло занемарљиво и може занимати само површине људе које је преплављивала устајала малограђанштина. И сам ће потврдити да је „друштво очајно снобовски расположено“ (Харди 1936: 216). Иако све вријеме настоји да се издигне изнад актуелног снобизма, његови поступци га често представљају у другом свјетлу, прије његовог коначног утапања у све оно против чега се толико снажно, макар декларативно, борио. Његово инсистирање на томе да Теса поврати презиме својих славних предака и да у будуће буде права представница старе, аристократске лозе је, наводно, чин којим жели да је представи у љепшем свјетлу пред својим родитељима.

Ејнцелова и Тесина љубав могла је неко вријеме да се одупре нападима друштвених конвенција и принципу моћи. У тренутку када осјети Тесине усне на својим, Ејнцел тек тада схвата шта су то пољупци жене која воли, искрено и снажно. Теса у тим тренуцима испуњава највећу заповијест Бога у кога не може да вјерује, јер она љуби „онога кога воли свим срцем и свом душом својом“ (Харди 1936: 240). У тим тренуцима када Ејнцелова и Тесина љубав доживљава свој процват, друштвене конвенције су, за тренутак, остале по страни и у односу на љубав добиле улогу сањарија. Прави однос снага биће успостављен тек касније када Ејнцел сазна за све оно што се његовој жени десило у прошлости.

5.

Важно је напоменути да је и у овом роману љубав приказана као принцип који није од

овога свијета. Управо тако Теса воли Ејнцела, љубављу која у себи не садржи готово ништа што је овоземаљско. Она је, осим љубави, према Ејнцелу гајила и „узвишено поверење“ (Харди 1936: 240) кроз које Теса у човјеку свог живота види суштинско оличење доброте, пријатеља и вођу. Теса вођу види као особу која ће бити њен животни сапутник и сапатник, али и много више од тога. Вођа није само онај који води овоземаљским стазама. Вођа је и онај са којим се научи вољети. Вођа је и онај који је кадар да отвори нове видике, да предводи на путу спознаје и сазнања. Вођа је, на крају, и онај који нуди скровиште и заклон како у психолошком и духовном, тако и у физичком смислу. Сама жена без вође била је мање него довољна да би опстала у то вријеме.

У односу љубавника Ејнцела и Тесе долази до стварања полубожанског принципа. Будући да ни Теса није била традиционални вјерник, њено трагање за постојањем изван себе своди се на бића од овога свијета. Спајање са Ејнцелом у суштини чини је не само срећном већ у сопственим очима прераста у краљицу са круном на глави, а суштински се трансформација даље може извести и на полубогињу. Пошто је зачето ново полубожанство проткано љубављу и састављено од Ејнцела и Тесе, сасвим је логично да сада из те перспективе доживљава свог будућег мужа као бесмртног љубавника и заштитника – све оно што представља божанство. Тесино митско, архетипско трагање за заштитничким принципом који у себи носи све оно што представља сигурност, љубав, витештво, оданост, склониште физичко и метафизичко, моћ, за тренутак је окончано јер се потрага наизглед срећно завршила.

Стварање божанских веза двије јединке намеће питање о природи самих бића која синтетички стварају новонастало полубожанство. Биће, по ријечима Иглтона, садржи у себи суштину представе о сопственој отуђености. Ми видимо себе онако како нас виде други и обично се опходимо према себи онако како то чине други (2005: 195). Питање идентитета је у тијесној вези са питањем друштвеног статуса, а Иглтон ту јасно додаје и питање

сексуалности. Тренутке у којима Теса највише страда карактерише њено повлачење из сопственог тијела (2005: 195).

Теса воли као што су вољеле паганске богиње, њени преци, како то воли да каже Ејнцел. Ејнцел је по свему судећи био далеко од онога што је Теса својим очима слијепим од љубави, видјела у њему. Знао је и Ејнцел да воли, али ни приближно као Теса. Било је у њему живота, љубави и полета више него жара, „[...] више Шели него Бајрон [...]“ (Харди 1936: 243). Колико год да се његова љубав чинила јаком, његови каснији поступци ће је приказати у једном другом свјетлу у наставку романа и поново нагласити несвакидашњост Тесине љубави која је, између осталог, окарактерисана и као:

Њена љубав према њему била је сад за њу што и дах и сав живот свега њеног бића. Она ју је опкољавала као нека светла атмосфера у чијем је сјају она заборављала своје минуне јаде и сузбијала мрачне утваре које су упорно наваливале да допру до ње: сумњу, страх, људљивост, бригу, стид. Знала је да оне вребају као гладни вуци изван круга те светлости, али је имала доста дуготрајне наступе моћи да их тамо и задржи у њиховој гладној покорности (Харди 1936: 243).

Још једна у низу разлика љубави коју Ејнцел и Теса гаје у себи била је и та што је Ејнцел волио више идеалистички и са маштом, а не страсно и дубоко, као што је Теса вољела њега. Јасно је да се ради о двије различите природе љубави, али то није разлог који доводи до пуцања свих спона између њих. Љубав је постојала све док је налазила уточишта у оба срца и док је била храњена искреним и дубоким емоцијама. Кобни тренутак за њихову љубав је онај када материјална нота добије превласт и када жеља за посједовањем моћи надјача све друге принципе. Можда није на одмет изнијети и примједбу да се у овом конкретном случају и мушки и женски принцип повинују принципу моћи, свако из својих разлога. Тесин избор је јасан, она је у Ејнцелу пронашла човјека свог живота, заштитника, вођу, оца своје дјеце, љубавника. Ејнцелово инсистирање на њеном поријеклу коначно добија сву своју тежину и прави израз уобличен у констатацију

писца да: „[...] је то Тесино порекло имало више вредности за њега него ма за кога другог на свету“ (Харди 1936: 264).

Тренутак у којем Теса и Ејнцел крунишу своју љубав браком доноси једну нову димензију Тесе. Њена љубав је била толико јака да она, просто, осјећа да блиста туђом свјетлошћу и да саму себе подсјећа на анђела. Контраст њене личности додатно се усложњава – она представља и чисту и палу жену, али и анђела који је успио да тргне са себе сва претходна обличја и да заблиста пуним, анђеоским сјајем и крилима љубави. Анђеоски ореол који има Теса долази од њеног мужа, од њене заблуде да је он учинио да сви њени гријехови нестану и да живи живот који сања цијелог живота. Колико год да се труди да се помоли Богу, Теса се увијек моли свом мужу, што је доказ више о протканим божанским нитима њихове везе. Док је Теса упућивала своје божанске молитве свом мужу, свом новом божанству, она је у исто вријеме за Ејнцела била небо. Његове визије небеског, трансценденталног поклапале су се са оним што је пронашао у Теси.

6.

Прича о љубавницима, супружницима, Ејнцелу и Теси, добија сасвим нову димензију након Ејнцеловог сазнања о прошлости његове драге. Све оно што је некада било анђеоско, божанско и небеско, сада у његовим очима пада под плашт неприродног и сатанског. Ејнцелова имагинација под тромим теретом предрасуда и сујете нија била у могућности да сагледа суштину. Форма је била његово поље видокруга и овдје долази до јасне подјеле личности његове супруге на два дијела, на чисту и палу жену. Сви вапаји и молитве чисте жене нису били довољни да палу жену спасу амбиса немилости у који је морала пасти. Онај извор живота и љубави на коме су Ејнцел и Теса саградили свој метафизички дом сада је пресушио. Ејнцел више није могао да у лику своје супруге назре жену коју је некада волио и ту се њихова прича завршава. Његово биће отворено се буни против Тесе и све њене молбе и молитве су узалудне.

Показало се да је Ејнцел и више него слаб да се одбрани пред пуританским начелима и лажним моралним кодексом који све вријеме владају њиме. Љубав је, поново, доживјела издају. Након те издаје, Ејнцел се окреће процесу раслојавање Тесине личности као једином адуту. Рашчлањивањем Тесине личности Ејнцел окреће леђа љубави која их је некада везивала. Ејнцел се сада одриче свих оних аспеката Тесине личности који се не могу уклопити у његове визије савршене жене. Тесино инсистирање на неопходности сагледавања личности као компактне цјелине представља њен очајнички покушај да поврати изгубљено. Теса је, за разлику од Ејнцела, свјесна немогућности парчања личности на саставне дијелове и чињенице да одбацивање неких дијелова неће допринијети повратку љубави.

Спремност за добровољно жртвовање зарад љубави примјећује се само код Тесе. Она нуди да постане понизна робинја и да, ако треба, легне и умре за њихову љубав и тако постане персонификација и хришћанске и паганске жртве, као и чисте жене која се прерушила у грешну. Тесино признање наводне кривице спалило је љубав у Ејнцелу и порушило све примјесе небеске, рајске и божанске љубави у њима. Теса је сада у Ејнцеловим очима само огољена, гола жена, без вриједности и ореола који јој је некада сијао на глави заједно са плаштом љубави. Оно што се сада наводи као један од Тесиних највећих недостатка је оно што јој је некада била врлина: „Гоните ме скоро да вам кажем да сте и ви сирова сељанка која није никад проникла у релативност друштвених схватања“ (Харди 1936: 290).

Након што се Ејнцел ријешио терета страсти и љубави, он престаје да буде роб, али сада је суочен са проблемом да, просто, не види ни сврху ни циљ свог живота. Био је саввим сигуран да жена која је некада била центар његовог универзума сада представља преваранта чије срце и лице јесу извори супротстављених принципа. Лице је остало да представља чисту жену док је срце сада припадало оној другој – грешној и палој, оној која се, како је Ејнцел мислио, вјешто скривала иза прве. Узалуд му је све говорило да није у праву, унут-

кивао је и онај унутрашњи глас који му је шаптао да Теса јесте иста она жена коју је волио; занемаривао је чињеницу да је на Тесином лицу природа оставила неизбрисив траг невиности. Повријеђена сујета била је јача од свега.

Иако су формално покидане све нити које су везивале Тесу и Ејнцела, она ипак настоји да поврати изгубљено. У писму које шаље Ејнцелу, лирски набој извире из сваке њене ријечи. Њен вапај мужу налик је молитви која се диже ка небу из срца страдалника. Молитва оне која је посрнула и налази се пред новим искушењем. Молитва ономе који је може спасити и пружити јој срећу на овоме свијету. Њен вапај свакако јесте израз њене љубави, али је и јасан показатељ оне људске, искомске потребе за постојањем заштитничког принципа. Теса је тај принцип пронашла у лику Ејнцела Клера, па се његовим изласком из њеног живота губи онај чврсти ослонац на којем је саграђен њен метафизички дом, божанство, храм и цијели њен свијет.

7.

Суштинско питање ко је у ствари моралан човек добија експлицитан одговор у роману:

Ко је моралан човек? А још важније, ко је морална жена? Лепота или ружноћа неког карактера не лежи само у ономе што он постиже него у његовим прохтевима и тежњама; истинска његова историја не састоји се из ствари које је учинио, него из ствари које је желео да учини (Харди 1936: 418).

Морал се, дакле, сагледава кроз призму свега онога што је појединац имао намјеру да уради, а не онога што је урадио. До својеврсне епифаније која као закључак намеће изнесени став, Ејнцел долази тек онда када је у далекој Бразилији пао на постељу. Тада се потиरे све оно што је некада називао јединим правим начелима и тада долази до зрелости овог јунака.

Она ускогрудост која га је некада красила, сада постаје нешто чега се Ејнцел стиди. У оквирима те ускогрудости могао је да сачува лијепу слику о себи, о свом положају, моћи, будућности. Тек сада, лишен окова, он назире

Тесу онакву каква она јесте, при том стављајући паганизам испред хришћанства. Такође, схвата да чедност није светиња и да је његова једнострана примјена основних начела била слијепа за посебан случај – за Тесу.

Како наводи Џејмс Е. Адамс (James E. Adams), Харди је у овом роману приказао женску сексуалност као „моралног баука“ („moral hobgoblins“) (2009: 389) који све вријеме прогања младе дјевојке радничке класе чије сиромаштво чини да буду изложене мушкој машти. Овај роман, по мишљењу истог аутора, представља пишчеву забринутост због све јачег присуства модернизације у руралним дијеловима Весекса (Wessex) који, неминовно, доноси нови друштвени поредак и отуђеност (2009: 390). Типичан представник новог доба приказан је кроз лик Алека д'Урбервила, човјека који Теси одузима невиност и оставља је на стубу срама.

Патрик Париндер (Patrick Parrinder), даље, примјећује да су сви јунаци романа географски изоловани и без спознаја о свијету изван Весекса. Краљевство природе у овоме роману превазилази локалне границе, а ликови су више зароњени у свемир као своју географску димензију и у историју као временску одредницу. Теса и остали ликови из овог романа не доживљавају метрополе тог времена као дестинације у којима је, на било који начин, могуће остварење њихових жеља (2006: 278), а овај роман је у исто вријеме и покушај да се докаже да рехабилитујућа снага која прожима природу није лишена дјевичанства (Poole 2009: 251).

8.

Тесин однос са Алемом прожима се кроз готово читав роман. Њихов сусрет био је кобан за главну јунакињу, јер њен прави пакао почиње након овог сусрета. Одузевши јој дјевичанство и оставивши је саму да се бори са свим недаћама, Алек се неко вријеме не појављује у роману, али се све вријеме надвија над животом главне јунакиње у виду посљедица које производи његов чин силовања: друштвена осуда Тесе, рађање и смрт њиховог дјетета.

Оно што Тесу наводи да оде код Алека и његове мајке је чин одговорне особе и жеља да се поправи економски статус породице који је доведен у питање након што је страдао Принц (Prince). Суштинска моћ коју у том тренутку посједује Алек огледа се у његовом друштвеном и економском статусу до кога долази на дискутабилан начин. Све оно што је представљало славну прошлост Енглеске сада је на продају. Захваљујући том новом тренду, Алекова породица купује презиме и грб Тесиних предака, а њен отац је рад да прода и оно мало доказа о постојању предака које посједује.

Алеков пут од безбожника до вјерника одвија се под слоганом „Што већи грешник, то већи светац“ (Харди 1936: 375). И овај однос пролази кроз неколико фаза, али се угрубо може свести на двије основне: на самом почетку романа када се дешава силовање и касније, након одласка Ејнцела Клера, све до Алековог убиства. Ни у једној од ове двије фазе не може се говорити о постојању љубави. У првој фази емоције уопште нису постојале, а друга фаза представља Алеков покушај компензације за бол и несрећу коју је произвео својим чином. Моћ коју Алек посједује у другој фази односа са Тесом огледа се у чињеници да он сада представља једино уточиште којем Теса може да прибјегне, уморна од живота, патњи и исцрпљујућег надничења. Прва фаза је изнедрила палу жену, али само у очима друштва, док ће друга за посљедицу имати суштински грешну жену која је убила суштински грешног и наизглед преобраћеног човјека покајника.

Када се отвори друга фаза, Алек се појављује у дијаметрално супротном статусу од оног који је имао у првој. Сада пропагира хришћанство у име којег Теса треба да му опрости све и да му се врати јер формално јесте његова жена све вријеме. Теса ће се на почетку са гнушањем одрећи такве могућности, али је касније прихвата као нужно зло. Након Тесиного повратка Алеку, он са себе збацује ону одору вјерника и преобраћеника и поново постаје онај лик који се појављује на почетку романа. По његовом мишљењу, Теса је једини кривац што је у њему пресушила ријека вјере. Када се тој ријечи сасвим исушио извор, Алек ће своју

претходну фазу обојену религијским жаром назвати самим лудилом и вјерском манијом. Ни однос Алека и Тесе није лишен алузија на библијске мотиве. Алек ће примјетити да је њихов заједнички живот сада веома налик на рај и да се Теса може поистоветити са Евом, а Алек је, у ствари, слика самог Сатане који жену доводи у искушење и због кога она пада и страда.

Тесина имагинација прекрила је Ејнцелов лик божанским наличјем, па га у том свјетлу представља и Алеку који Тесиного мужа доживљава као неко митолошко биће о којем не зна говото ништа, али које је далеко од људске природе. О свему овоме Алек је сазнао из Тесиного ћутања о њему. Колико год да је патила, колико год да је жељела да заборави, није могла. Њена љубав према Ејнцелу никада није ишчезла иако је оставља на милост и немилост грабљивом Алеку. У својеврсној иронији, Теса и Ејнцел ће након Алековог убиства кратко уживати у срећи све до Тесиного погубљења које се приказује као својеврсно мучеништво и жртва вјековном страху од женске сексуалности (Adams 2009: 389).

Теса се налази између оштрина Алековог и Ејнцеловог егоизма. Морални идеализам и сензуализам онеспособљавају Тесу за живот. Убиство Алека представља Тесин херојски повратак у заједницу, свијет природе и инстинкта, анонимни свијет. Пошто су и Ејнцел и Алек духовно импотентни, сваки на свој начин, до изражаја долази Тесина инстинктивна и природна креативност. Њен чин убиства Алека, како то види Ван Гент (Van Ghent), јесте традиционални чин освете вођен инстинктом (1961: 209).

9.

Када су у питању односи родитеља и дјеце у роману, Теса је представљена као стуб породице и њен суштински заштитник. Славна прошлост породице није била никаква олакшица за бољи и срећнији живот. Напротив, то је само терет више са којим се било тешко носити, терет који је постављен на Тесина леђа и који она храбро носи до краја. Оно што Харди

види као најлогичнију спону између старог и новог изданка некада славне породице базира се на принципу цикличности. Оно што су стари племићи некада радили сеоским дјевојкама, сада је задесило и њиховог потомка.

Тесина породица је имала ту несрећу да буде потпуно безбедна за друге а штетна само за себе. Породица је приказана као ћелија не стабилности већ аутодеструктивности. Све оно што је требало да буде подстрек друштву и заједници претворило се у сушту супротност. Још један у низу проблема који је у директној вези са животом породице је и тај што је Теса била једина која се трудила да се помакне са мртве тачке и да крену напријед. Остали су мирно чекали да се судбина смилује и на њих и да, коначно, живе живот достојан човјека по угледу на своје претке.

Породица је изгубила готове све своје суштинске функције. Сваки пут када је Теса очајнички очекивала подршку породице, она је изостајала. Родитељи су очекивали да Теса буде особа која ће ријешити све њихове проблеме умјесто њих. Као најстарије дијете у породици била је предодређена да се стара о свима. Остала дјеца су под утицајем родитеља очекивала да Теса ради само оно што је за њихову добробит. У таквој средини нису се могли развити ни зрелији односи ни очувати језгро породице. У оваквим околностима долази до изражаја суштинско међусобно непознавање. Иако су живјели заједно, чланови породице се међусобно нису познавали у оној мјери у којој би се то од њих очекивало. Тесина мајка отворено признаје Ејнцелу да он познаје њену кћерку боље од ње.

Пошто породица губи готово све своје функције, Теса остаје сама. Они који су јој били најближи по крвном сродству никада је нису упознали. Ејнцел је упознаје боље од њих, али у једном тренутку у процесу спознаје долази до нечега што не жели чути и напушта је. Алек никада није познавао Тесу, али се то од њега није ни очекивало, с обзиром на природу односа коју су имали. Дакле, можемо рећи да је Теса метафорички представљена као лик који је сасвим сам и на духовном и на физичком плану. Недвосмислено је приказано

радикално одступање од архетипског приказа породице и међусобних односа чланова у породици. Како наводи Владета Поповић у предговору, фигуре оца и мајке приказане су као полупијани морнари који своју барку натоварену дјецом возе не обазирући се на спрудове и стијене (Харди 1936: 12). Стијене које су се нашле на крцатом броду пијаних морнара биле су све њихове визије које су знатно одступале од стварности, прије свега њихова потрага за принципом моћи кроз настојање поновног повезивања са прецима. Породица срља у пропаст тражећи моћ а да при том и не покушава да се окрене себи и осјећањем љубави успостави нити међу својим члановима како би се зауставило даље пропадање и патња. У жижи страдања нашла се Теса. Оно није била само стуб породице, она је била и њен извор. Непресушни извор љубав, прије свега, према родитељима, браћи и сестрама, а потом и извор прихода од којих породица живи. Заузврат није тражила ништа, а добијала је и мање од тога – неразумијевање и незахвалност.

10.

Ејнцелов однос са родитељима и браћом такође је био специфичан. До размимоилажења са породицом долази због неслагања по питању религијске догме. Ејнцел ће напустити дом као знак свог бунта и непомирљивости са вјерским и моралним начелима која се гаје у кући његових родитеља. До усложњавања односа са родитељима долази када Ејнцел жели да за жену узме Тесу коју мора да прикаже у најбољем могућем свјетлу како би је његова породица што лакше прихватила. Ејнцелови родитељи су, ипак, у стању да воле своју дјецу и да брину о њима када год је то неопходно, без обзира на све оно што их раздваја. Ејнцелова мајка била је жена која је могла и жељела да опрости све када су њена дјеца у питању. Теологија је била важна ставка у животу породице, али мајка је спремна да пређе и преко тога и да као приоритет постави љубав према дјечи. Управо је та љубав заједно са религијским начелима изнедрила љубав Ејнцелових родитеља према Теси. Они су највише вољели да се у духу хришћанства старају за оне који су посрнули.

Тесин однос према беби која је рођена након кобне ноћи проведене са Алеком обиљежен је сталном борбом која се води у њој. Са једне стране, била је млада мајка која је неизмјерно вољела своје дијете, а са друге стране посрнула жена која рађа дијете изван брачне заједнице и због тога постаје предмет презира околине.

Када Теса схвати да је беба веома болесна и да највероватније умире, њена љубав у комбинацији са болом мајке која губи своје дијете доживљава кулминацију. Једино што може да уради је да пошаље по свештеника који би требало да крсти дијете које би, тек тада, могло бити сахрањено у гробље. Тесин отац, особа која је требало да буде стуб и заштитник породице, себично не дозвољава да се позове свештеник јер срамоту, како он то каже, треба крити (Харди 1936: 125). Све визије живота након смрти које су се великодушно нудиле у то вријеме производе прави пакао у Тесиној глави. Она замишља све оне сцене мучења њене бебе која је умрла некрштена, а при том је и незаконита. Њена молитва у тим тренуцима доказ је више њене исконске, нессебичне љубави према дјетету.

Страх, љубав и бол нису могли мирно гледати како некрштена беба умире. Теса очигледно чини оно што је једино преостало: претвара собу у цркву, и уз свијећу, молитвеник, воду, браћи и сестре у бијелим одорама крсти бебу и даје јој име Тугомир (Sorrow). Након чина крштења Тугомира, Тесино лице постаје готово божанско. Њена љубав је свакако била заслужна за ту нову димензију коју добија након што је крстила бебу која умире не само водом и молитвом, већ и својим срцем чији дио ће бити сахрањен са Тугомиром у дијелу гробља гдје су били сахрањивани они који су били унапријед проклети.

11.

Као што смо видјели, у борби између принципа моћи и љубави у овом роману бљесак моћи разорио је љубав. Став пуританског друштва наметнуо се као владајући фактор који изазива колебања на духовном нивоу и пројектује виђење сопственог бића у очима

друштва што се најбоље очитује на примјеру односа наслова и поднаслова овог романа. Иако је љубав приказана као принцип који није од овога свијета, ипак није довољно снажна да се одупре деструктивним уплитањима формалних и ускогрудих тумачења морала. Архетипско трагање за постојањем изван сопственог бића и питање идентитета у тијесној су вези са јазом који је пројектован управо у односима друштвене моћи и љубави, и из којег се на крају рађа трагедија.

Извори

1. Hardy, Thomas (2006), *Tess of the D'Urbervilles*, New York: Signet Classics.
2. Харди, Томас (1936), *Теса ог г'Урбеввила*, прев. М. Ђорђевић, Београд: Забавник.

Литература

1. Adams, James Eli (2009), *A History of Victorian Literature*, Chichester: Wiley-Blackwell.

2. Bloom, Harold, ed. (2004), *The Victorian Novel*, New York: Chelsea House Publishers.
3. Eagleton, Terry (2005), *The English Novel, An Introduction*, Oxford: Blackwell Publishing.
4. Eagleton, Terry (2006), *Criticism and Ideology: A Study in Marxist Literary Theory*, London – New York: Verso.
5. Foucault, Michel (1998), *The Will to Knowledge: The History of Sexuality 1*, London: England.
6. Kostić, Veselin, urednik (1991), *Engleska književnost 2*, Sarajevo: Svjetlost.
7. O'Gorman, Francis, ed. (2005), *A Concise Companion to the Victorian Novel*, Oxford: Blackwell Publishing.
8. Parrinder, Patrick (2006), *Nation and Novel*, Oxford: Oxford University Press.
9. Poole, Adrian, ed. (2009), *The Cambridge Companion to the English Novelists*, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Van Ghent, Dorothy (1961), *The English Novel: Form and Function*, New York: Harper & Row.

LOVE AND SOCIAL POWER IN THE NOVEL *TESS OF THE D'URBERVILLES*

Summary

This paper analyses the relations of love and social power in the novel *Tess of the D'Urbervilles*. Through the stories of the main characters we point out the most important aspects of social power and its victory over the principle of love. This victory destroys all attempts of the characters to try to find existence in the external world. Love is defeated by a false Victorian society moral code, thus causing uncertainty on a spiritual level, which creates a rich psychological layer within this novel.

ognjen.kurtjes@ffuis.edu.ba